

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ*Лілія Яременко**Київ*

Як особлива ланка освітньо-виховної діяльності, позашкільна освіта спрямована насамперед на розвиток креативності й творчих здібностей особистості. Найбільш дієво такі здібності виявляються у ранньому віці. Але для створення нового людині потрібні також і знання, навички, соціальний досвід. Усе це покликана формувати загальноосвітня школа, жорстка унормованість діяльності якої – завдяки існуючим планам, програмам, підручникам тощо, значною мірою обмежує творчий самовияв особистості. Наявні обмеження намагаються компенсувати позашкільні заклади освіти, в яких вільний вибір напрямів діяльності особистості сприяє розвитку її креативності та творчого потенціалу. Такі заклади мають глибинний потенціал створення креативно-навчального середовища, в якому гуманістичні орієнтири визначають майбутню творчу компетентність дитячої особистості, та здатні створювати атмосферу креативності і творчості, яка сприяє встановленню гармонійного співвідношення духовного світу дитини з навколишнім середовищем.

Ключові слова: людина, особистість, свобода, творчість, позашкільна освіта, творчість, креативність, творчі здібності.

Зметою плідного концептуально-теоретичного розгляду ролі позашкільних закладів у формуванні творчих здібностей особистості необхідно, з нашої точки зору, звернутися до вивчення категорії «креативність», яка якнайповніше відображає потенціал і вияв творчих можливостей особистості. Загалом, в сучасній науково-педагогічній та філософсько-освітній думці домінуючою стає гуманістично-креативна парадигма, за якою будь-який навчальний заклад, в тому числі і позашкільний, має створювати для всіх суб'єктів максимально сприятливе до творчого самовиявлення середовище. «Сучасний етап розвитку педагогічної науки та педагогічної практики характеризується зміщенням акцентів освітньої парадигми в бік гуманізації й саморозвитку особистості, що визначає основну мету вчителя – пробудити в дитині творця, розвинути закладений творчий потенціал, спонукати до саморозвитку, а також зумовлює необхідність переорієнтації педагога на реалізацію у своїй педагогічній діяльності креативогенної стратегії навчання, формування креативної компетентності» (Diorditsa 2013, р. 3) [1]. Виконання такого завдання уможливується лише тоді, коли будь-яка педагогічна дія, орієнтована на пробудження творчого начала в дитині, ґрунтуватиметься на міцному концептуальному, парадигмально-педагогічному фундаменті. Вивчення ж особливої ролі позашкільного навчання в процесі розвитку креативності в структурі дитячої чи юнацької особистості вимагає детального взаємотлумачення таких категорій, як «творча особистість» та «креативність».

Розмірковуючи про таку властивість особистості, як творчі здібності, обов'язково треба підкреслити, що вона формується під впливом різних чинників (генетичних, психофізичних, стихійно-середовищних, педагогічно-впорядковуючих). Надзвичайно важливо, щоб педагогічні, навчально-виховні впливи не витісняли творчу енергію на периферію особистісної структури, але розвивали її та робили сутнісним центром феномену, що зветься творча людина. «Творча людина володіє запасом міцності, творчими здібностями, а конструктивна діяльність дозволяють їй долати життєві труднощі. Емоційна збудливість, здібність до співпереживання, здатність відчувати красу

і гармонію світу, прагнення до ідеалу і, разом з тим, почуття гумору – такі емоційні характеристики творчої особистості» (Rozhdestvenskaia 2006, p. 101) [2]. А для того, щоб ці характеристики повноцінно проявлялися необхідно створювати відповідне комунікативно-креативне середовище, адже «творчість є ситуативно нестимульованою активністю особистості, що виявляється у прагненні вийти за межі заданої проблеми» (Bohoiavlenskaia 2002, p. 13) [3]. Такий вихід можливий лише за умови креативної діяльності, спрямованої на певний об'єкт чи мету, а також в межах колективної творчості, співтворчості, діалогічного комунікативного перетворення. Саме позашкільні навчальні заклади володіють значним потенціалом формування такого комунікативно-креативного середовища та простору особистісної самореалізації.

Яку ж роль у формуванні і вияві творчих можливостей особистості відіграє креативність? Насамперед, вона являє собою мисленево-процесуальний та діяльнісно-інструментальний спосіб прояву внутрішнього особистісно-творчого потенціалу людини, який проявляється, об'єктивується через привнесення в оточуючу реальність нових форм діяльності, через перетворення наявних зв'язків між об'єктами дійсності. «Креативністю називають здатність продукувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення і поведінки, швидко і нестандартно вирішувати проблеми і знаходити вихід. Креативність дає змогу людині постійно шукати і знаходити оптимальний вихід з наявної проблемної ситуації, долати або реконструювати її. З цією метою вона спирається на наявні знання, способи дії, а також враховує можливі перспективи розвитку ситуації» (Ostafiichuk 2010, p. 181) [4]. В навчально-виховному середовищі позашкільного закладу кожна дитина може проявити власний потенціал креативно-перетворюючої діяльності і оригінального, нестандартного мислення. Такі вправи, які реалізуються в різних формах діяльності і педагогічно-креативної комунікації, зрештою формують в структурі особистості міцний енергетично-впорядкований фундамент, що в майбутньому стає основою творчого самовираження людини на будь-якому віковому етапі її розвитку, самостановлення і самореалізації.

Якими ж орієнтирами має послуговуватись креативне середовище позашкільного навчального-виховного закладу, щоб максимально виявляти та розвивати творчі здібності своїх вихованців? Основним орієнтиром, звичайно ж, має бути розвиток особистісно-творчих здібностей кожної окремої дитини. Для такого розвитку необхідно здійснювати коректну діагностику індивідуального потенціалу дитини, а вже потім плекати в ній риси особистісної креативності. «Найчастіше до рис креативних, творчо обдарованих людей відносять такі: самовпевненість, сміливість, оригінальність, здатність до ризику, ексцентричність, визнання самого себе, самостійність суджень, свобода, здатність знаходити труднощі, активність, естетична орієнтація, чуйність» (Vaganova 2012, p. 26) [5]. Розвиваючи креативно-педагогічними та інноваційно-комунікативними засобами та на основі гуманістичних навчально-виховних технологій ці та інші прояви особистісної творчості, навчальні заклади позашкільного типу дають кожній дитині шанс на розвиток індивідуальних здібностей до дійсно творчої самореалізації в усіх сферах подальшої життєдіяльності та соціокультурних проявах суспільного функціонування.

Таким чином, аналізуючи взаємозв'язок таких особистісних феноменів, як творчість і креативність, треба відзначити що друга являється своєрідним інструментально-процесуальним засобом об'єктиваційної реалізації першої. Тобто, творчі здібності, потенціал, приховані можливості особистості здатні проявлятися лише в процесі креативної діяльності, що здійснюється під впливом певних зовнішніх обставин. «Креативна особистість – це творча особистість, у якій під впливом зовнішніх факторів з'явилися необхідні для актуалізації її творчого потенціалу додаткові мотиви, особистісні здібності, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах діяльності» (Kokhan 2011, p. 12) [6]. Важливо, щоб на ранніх етапах розвитку особистості, в

дитинстві і в юнацькі роки, зовнішнє середовище і фактори прояву креативності були не стихійними, а керованими, педагогічно організованими, чому надзвичайно активно сприяє участь маленької особистості, що тільки формується, в тих формах діяльності, які пропонує їй креативне середовище того чи іншого позашкільного закладу навчання і творчості.

Такі заклади мають глибинний потенціал створення креативно-навчального середовища, в якому гуманістичні орієнтири визначають майбутню творчу компетентність дитячої особистості. Дитина, потрапляючи в таке середовище, вчиться відчувати свої внутрішні творчі енергії, управляти ними і компетентно їх використовувати на благо суспільства і для власного самовдосконалення і ощасливлення. Відома українська дослідниця проблем позашкільної освіти Олена Биковська доводить, що «творча компетентність у позашкільній освіті зумовлює навчання дітей творчості, формування у них з раннього віку досвіду творчої діяльності, майстерності, розвитку творчих здібностей, нахилів. Це здійснюється в процесі розв'язання учнями творчих завдань, пошуку раціональних шляхів і способів виконання роботи, внесення раціоналізаторських пропозицій, самостійного визначення технології виготовлення виробів тощо. Необхідним фактором тут постає розвиток творчої уяви, фантазії, креативного мислення, інтересу до видів творчості, а також формування естетичних смаків, художнього і технічного хисту. Отже, творча компетентність забезпечує творчу трудову, раціоналізаторську, винахідницьку діяльність, розвиток здібностей особистості» (Вуковська 2008, р. 26) [7]. Саме в основі творчої компетентності особистості, з нашої точки зору, й лежить креативність, яка являється здатністю гнучко, нестандартно, оригінально і перетворюючи ставитися до різних завдань в різних сферах індивідуальної життєдіяльності і соціального функціонування. В такому контексті творчість і креативність виступають як різнорівневі, взаємообумовлюючі феномени, на основі яких формуються особистісні компетентності до самореалізації людини в рамках конкретної історично-культурної дійсності.

Щоб такий взаємозв'язок творчості і креативності реалізовувався гармонійно, позашкільні заклади освіти і творчості мають в співпраці зі школою, батьками, громадою створювати для кожної дитини ситуацію, в якій та має самостійно вирішувати певну проблему, здійснювати дослідницько-пошукову або художньо-образну дію, що може сприяти позитивному розвитку її внутрішнього, духовного світу. «Креативна освіта передбачає творчість учнів у навчанні завдяки особистому їх залученню до активного дослідження. Саме його результати можуть бути відкриттям для учня тих знань, які для нього особисто є новими. У креативному дидактичному процесі беруть до уваги пріоритетність творчого розвитку учнів та використання змісту освіти як матеріалу для дослідження. Учень своїми зусиллями, долаючи різні труднощі, досліджує природу, суспільство, людину і здобуває нові знання» (Dovhan 2008, р. 40) [8]. В такому режимі, проявляючи через креативні дії свій потенціал особистісних творчих можливостей, вихованець позашкільного навчального закладу, здатен виробляти у себе стійку, перманентну здібність і прагнення до творчої самореалізації, соціокультурної самоідентифікації. Саме таким чином молода людина перетворюється на активного суб'єкта національної і загальноцивілізаційної культуротворчої діяльності.

Таким чином, позашкільні заклади здатні створювати таку атмосферу креативності і творчості, яка сприяє встановленню якнайгармонійнішого співвідношення духовного світу дитини з навколишнім соціальним, культурним, інформаційним, цивілізаційним середовищем. Така гармонізація між внутрішніми і зовнішніми енергіями, зрештою, і породжує високий творчий потенціал особистості. «Творчість є засобом ліквідації внутрішньої напруги, дисгармонії між особистістю і навколишнім середовищем, спрямування особистісного потенціалу в русло конструктивної діяльності» (Rybalka 1996,

р. 14) [9]. Саме креативне, конструктивне ставлення людини до реальності об'єктів і явищ робить її культуротворчою істотою, адже «творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності» (Korniienko 2010, р. 252) [10]. Такі зовнішні фактори, що впливають на творчий розвиток дітей і юнацтва, мають компетентно корегуватись з боку освітянської і науково-педагогічної спільноти, в чому надзвичайно активно мають використовуватись інструментальні та комунікативно-екзистенціальні властивості навчально-виховного простору позашкільних закладів.

Саме в таких закладах їх вихованці починають проникати в сутність того, що сьогодні вважається креативним мисленням і дією, прагнуть до креативного самовиявлення і реалізації своїх внутрішніх прагнень, спрямованих на індивідуальне реагування на об'єктивну соціокультурну реальність. «Загалом креативне мислення відзначається пластичністю (пропонуються численні розв'язки там, де більшість людей обмежується одним), рухливістю (відбувається легкий перехід від однієї точки зору до іншої, від одного аспекту проблеми до іншого), оригінальністю» (Andriievskaya 2005, р. 53) [11]. Розвиваючи такі індивідуальні властивості завдяки креативній діяльності в рамках навчально-виховного простору позашкільних творчих закладів, дитина вчиться регулярно здійснювати пошуково-творчу діяльність, продукуючи в собі сталі прагнення і вміння до творчої самореалізації і креативного самовдосконалення.

Надзвичайно важливо, розглядаючи креативність як потенціал і вияв творчих можливостей особистості, розробляти впорядковані та гуманістично орієнтовані педагогічні механізми навчально-виховного впливу на дитину з метою постійного і безперервного формування її особистісної творчої активності. «Формування творчої активності – процес прогресивних змін у часі і просторі, що відображається у кількісних, якісних і структурних перетвореннях особистості як цілісної системи і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей шляхом пробудження інтересу до творчої діяльності, оволодіння методами творчого отримання знань, формуванням індивідуального стилю творчої поведінки» (Navryliuk 2010, р. 408-409) [12]. Пробудження такого інтересу, а також здійснення перших кроків до його реалізації дитині найзручніше здійснювати саме в неформальній атмосфері позашкільного творчо-освітнього закладу, в рамках якого створене невимушене екзистенціально-комунікативне, особистісно-орієнтоване, креативне середовище для дитячої самореалізації.

Таким чином, можна із впевненістю стверджувати, що в рамках сучасної національної системи освіти позашкільні заклади відіграють чи не найцентральнішу роль у формуванні креативності дітей і юнацтва, що значно розвиває потенціал і урізноманітнює вияви творчих можливостей української молоді. У зв'язку з цим актуалізується перманентне науково-парадигмальне, концептуально-теоретичне вивчення внутрішньої структури і комунікативно-середовищних елементів позашкільних закладів як осередків креативності і творчості. «Сучасною психолого-педагогічною наукою зроблено суттєвий внесок у створення науково-методичного підґрунтя для формування освітнього середовища позашкільних навчальних закладів і забезпечення креативної спрямованості його невід'ємної складової – навчально-виховного мікросоціуму. Значними є наукові доробки щодо дослідження проблеми формування творчої особистості, розвитку психолого-педагогічних теорій розвивального навчання й виховання» (Tukhenko 2010, р. 167) [13]. Подальший розвиток таких досліджень, на нашу думку, несе в собі значний потенціал вдосконалення і розвитку креативно-творчого наповнення педагогічно-виховного процесу в закладах навчання і творчості позашкільного типу.

Визначивши креативність як потенціал і вияв творчих можливостей особистості,

звернемося до вивчення і теоретичного аналізу основних особливостей формування креативності в системі позашкільної освіти. Однією з ключових таких особливостей є те, що позашкільна освіта залучає дитину до соціально значимої діяльності без примусу, на добровільній основі, спираючись на внутрішнє прагнення вихованця до творчої самореалізації. «Важливим засобом соціалізації є залучення підростаючого покоління до активної соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності. Необхідним є мотивація та стимулювання навчальної й творчої діяльності, самопізнання та саморозвитку особистості. Особлива роль у цьому належить позашкільним навчальним закладам» (Shapoval 2011, p. 18) [14]. Саме такі заклади виконують в нашій країні роль соціалізаційних інструментів, що перетворюють внутрішню, духовно-творчу енергію дітей, юнацтва і молоді на соціально прийнятні і корисні форми діяльності, що підтримується на громадському і загальнодержавному рівні.

Отже, соціум сприяє і схвалює креативну активність дитини, спрямовану на творчу реалізацію духовно-творчих енергій у формах, що не суперечать суспільним інтересам. Водночас, такі форми мають бути не репресивними, не нав'язаними дитині, але такими, які вона сама обирає і заняття якими робить її емоційно активною і щасливою. Основою такого ставлення до здійснюваної діяльності є принцип вільного обрання її виду самою дитиною. «Головною ознакою позашкільних навчальних закладів є те, що дитина, підліток має право самостійно, на свій розсуд вибрати той вид творчої діяльності, час і форму заняття, які більшою мірою відповідають їхнім інтересам, нахилам і здібностям. Заклад позашкільної освіти забезпечує вихованцям право самостійно добувати корисні знання й уміння, оволодівати тим конкретним видом діяльності, який у перспективі може стати професією» (Lypetskyi 2012, p. 187) [15]. Таким чином, креативна діяльність учня в межах навчально-творчого простору позашкільного закладу може бути справжнім фактором подальшого особистісного, соціокультурного, професійного самовизначення людини. В цьому полягає надзвичайно важливий аспект формування креативності в системі позашкільної освіти.

Позашкільний освітній заклад є чи не єдиним місцем, де дитина отримує можливість вільного і самостійного вибору певного виду діяльності, коли не батьки, ні вчителі не використовують власне домінуюче становище з метою нав'язування дитині певних поведінкових та діяльнісних форм активності. Позашкільня в цьому аспекті стає для дитини чи не найпершим середовищем, в якому вона відчуває власну значущість, важливість і відповідальність. «Саме позашкільна освіта відкриває для дитини вільний вибір освітньої сфери, виду, типу та форми діяльності, що забезпечує умови для самовизначення й самореалізації особистості. Система позашкільної освіти спрямована на: особистісне зростання дитини; її вдосконалення та розвиток у вибраному виді діяльності, тобто предметно-діяльнісній сфері; індивідуалізованість і варіативність програм (розробка індивідуального маршруту розвитку креативного мислення); добровільність і вибірковість в отриманні додаткової освіти; підвищення її функціональної грамотності» (Horshkova 2009, p. 38) [16]. Саме такі ознаки роблять позашкільну освіту особливим інструментом гуманістично-демократичного характеру, який надзвичайно ефективно здатен розвивати в дитині чи молодій людині прагнення до творчого самовияву та до креативної активності в різних сферах індивідуальної і соціальної життєдіяльності. У зв'язку з цим, саме у національного позашкільня потенціал креативності є надзвичайно високим, а можливості його реалізації чи не найширшими серед усіх ланок і рівнів української системи освіти.

Ще одна особливість формування креативності в системі позашкільної освіти полягає в тому, що саме в її інституційних формах і діяльнісно-творчих виявах найпростіше і безпосередньо можуть бути застосовані суб'єкт-суб'єктні, гуманістично-демократичні технології комунікативної взаємодії педагогів, вихованців, батьків та інших

суб'єктів навчально-виховного процесу. При цьому такі технології можуть тут застосовуватися варіативно, змінюватися і трансформуватися з огляду на ті педагогічні ситуації, що складатимуться відносно взаємодії різних суб'єктів навчання. «Дослідження практичної діяльності позашкільних навчальних закладів дозволяє стверджувати, що побудова навчально-виховного процесу та дозвілєвої діяльності гуртків, творчих об'єднань на засадах особистісно орієнтованої освіти, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, на основі технологій співробітництва, співтворчості педагога-позашкільника і його вихованців у процесі улюбленої пізнавальної або творчої діяльності забезпечують творчу спрямованість особистості дитини, усвідомлення нею значення творчих, гуманістичних потреб, мотивів, цілей як провідних у її саморозвитку та життєдіяльності» (Yaremko 2012, p. 147) [17]. Таким чином, позашкільна освіта в нашій країні перебуває на передовій впровадження новітніх інноваційно-гуманістичних, суб'єкт-суб'єктних технологій виховання і навчання, що робить її особливою галуззю загальної національної системи освіти, перетворює на експериментальний майданчик щодо впровадження нових дитиноцентричних принципів, методик, технологічних та аксіологічних орієнтирів.

Важлива особливість формування креативності особистості в системі позашкільної освіти полягає в тому, що тут дитина може не просто набувати знання і вміння, але й розвивати їх, втілювати в формі реальної креативно-практичної діяльності, що створює ефект об'єктивації внутрішніх творчих зусиль. Такий ефект надзвичайно важливий саме в дитячому і юнацькому віці, коли маленька особистість понад усе прагне бачити і відчувати результат своєї творчості. «Однією з особливостей позашкільного виховного процесу є не просто відтворення засвоєного, а розвиток набутого досвіду, його доповнення та вдосконалення. У цьому полягає закон творчої поведінки і особливість методики педагогічного процесу. Ще однією особливістю діяльності позашкільних закладів є швидке реагування на зміни в суспільстві, на потреби й інтереси підлітків, створення умов для апробації найновітніших педагогічних систем формування, гармонізації позашкільних контактів і взаємин» (Machuskyi 2011, p. 11) [18]. В такій системі діти й підлітки не просто отримують загальне уявлення про те, що таке абстрактна творчість або креативність, але й діють, реагуючи на ті подразники, які надходять з реального суспільного та соціокультурного середовища. Позашкільна освіта дозволяє запобігти стихійному впливу таких подразників, впорядковує реакцію на них дитини методами інноваційно-гуманістичної педагогіки та інструментами креативно-комунікативної діяльності.

Розвиток творчих здібностей людини має відбуватися саме в креативній процесуальності, у діяльно-комунікативному розвитку. Це одна з основних закономірностей творчої поведінки, яка обов'язково має спрямовуватися на самовиявлення особистості для «Іншого», а також на самовдосконалення і саморозвиток. Позашкільна освіта дозволяє дитині не повторюватися, а йти шляхом поступового креативного прогресу як у зовнішньо-діяльнісних, так і в особистісно-удосконалюючих вимірах. Т. Сущенко (1996, p. 17) підкреслює, що у «позашкільному педагогічному процесі дитина не просто відтворює те, що засвоює завдяки своїй унікальності і неповторності. Вона разом з педагогом розвиває, доповнює свої знання, нахили, здібності. У цьому полягають закони творчої поведінки й особливі методики психолого-педагогічного процесу, який будується на захопленні творчою діяльністю, творчому самовиявленні багатстві вражень, створенні спеціально передбачених і збудованих людських стосунків» [19]. Середовище позашкільля характеризується як раз тим, що кожен вихованець може вільно проявляти власну творчу наснагу і креативність в умовах педагогічної впорядкованості і контролю, які носять гуманістичний характер, але водночас не дозволяють стихійним, негативним впливам зовнішньої соціально-інформаційної реальності спонукати дитину до соціально неприйнятної поведінки.

Важливо також, щоб кожна дитина ставала об'єктом максимальної навчально-виховної зацікавленості педагогічних працівників. Індивідуальний підхід до вихованців позашкільних закладів є однією з особливостей, що відрізняє ці заклади від загальноосвітніх шкіл, де обов'язкові стандартизовані вимоги і види діяльності не дозволяють індивідуалізувати навчання в необхідній для розвитку креативних здатностей дитини мірі. «Уважне ставлення до здібностей, задатків та інтересів дитини є необхідним етапом розвитку креативної особистості. Крім того, важливим є врахування індивідуально-типологічних особливостей нервової системи учнів, що є не тільки запорукою успіху у майбутній творчій реалізації особистостей вихованців, але й профілактикою перевантаження адаптивних систем їхнього організму» (Nesteruk-Volodymyrets 2010, p. 311) [20]. Максимально індивідуалізоване навчання, виховання і керівництво креативною діяльністю дітей і юнацтва в позашкільних освітніх закладах значно підвищує їх роль та значення в процесі формування творчих здібностей особистості. Зумовлюється це насамперед тим, що дитина, відчуваючи посилену увагу до власних звершень, починає сама цінувати власні творчі спроможності, плекати і розвивати їх, відповідально ставитися до будь-якої власної креативної активності.

За таких умов в дитячій психіці, а також у фундаментальних структурах особистості, формується глибинний взаємозв'язок між такими феноменами, як творчість, креативність і відповідальність. Завдяки цьому особистість набуває досвіду індивідуальної, групової, колективної творчості, вчиться нести моральну відповідальність перед іншими людьми за власні дії. «Креативна освіта реалізується на засадах особистісного підходу і тому широко застосовує індивідуальне та індивідуально-групове навчання, що має на меті втілення в ньому індивідуалізації, яка сприяє поглибленню ефективності виховання та розвитку особистості» (Solohub 2012, p. 119) [21]. У зв'язку з цим, необхідно на концептуально теоретичному рівні розробляти принципи і нові методики виховання в рамках організованого педагогічного позашкільля, а також сприяти їх втіленню в реальному вихованні і в реальних організаційних формах, що покликані забезпечувати дітям і юнацтву повноцінні умови для прояву їх креативної діяльності та розвитку творчо-духовних здібностей.

Ще однією важливою особливістю формування креативності в системі позашкільної освіти є поліваріантність будь-яких форм креативної діяльності, завдяки яким кожна дитина може проявляти, реалізовувати свій внутрішньо-особистісний творчий потенціал. Множинність діяльнісно-креативного самовизначення кожної дитини робить позашкільний заклад дійсно унікальним простором навчання, виховання і творчості. Завдяки позашкільній освіті створюється «особливий освітній простір, де об'єктивно задається множинність відношень, де не лише здійснюються спеціальні розвивально-пізнавальні ігри та засвоєння досвіду виконавської майстерності, творчості та емоційно-ціннісних відносин тих, хто навчається, але й розширюються можливості для життєвого самовизначення дітей та підлітків» (Horskyi 2000, p. 7) [22]. Таким чином, особливі характеристики формування креативності в системі позашкільної освіти надають дітям та юнацтву унікальні можливості реалізовувати, об'єктивувати у соціально і колективно схвалюваних і прийнятних формах діяльності власну духовно-творчу насагу, прагнення і вольові поривання.

В такому аспекті, ми можемо говорити про те, що українське позашкільля є одним з основних середовищ, в якому використовуються і розвиваються найефективніші інструменти виховання творчої, креативної, відповідальної особистості, для якої моральнісні та громадянські чесноти є не пустим звуком, а ключовими життєтворчими орієнтирами. «Одним із шляхів оздоровлення суспільної та індивідуальної моралі, людських відносин і діяльності виступає позашкільна освіта, що здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів,

здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я» (Vladymyтова 2011, р. 222) [23]. Таким чином, система позашкільних навчальних закладів може бути визнана ефективним засобом виховання творчих і відповідальних громадян, для яких одним з ключових аксіологічних орієнтирів є креативний розвиток громадських, суспільних, національних форм життєдіяльності.

Література:

1. Діордіца Д. П. Розвиток креативності та творчої особистості учня у системі мовно-літературної освіти: Методичні рекомендації / Д. П. Діордіца. – Миколаїв : ОППО, 2013. – 79 с.
2. Рождественская Н. В. Креативность: пути развития и тренинги / Н. В. Рождественская, А. В. Толшин. – СПб. : Речь, 2006. – 320 с.
3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: Учебное пособие для студентов вузов / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 318 с.
4. Остафійчук Т. В. Креативність як основа розвитку обдарованої особистості / Т. В. Остафійчук // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – Випуск 3. – С. 179–183.
5. Баранова С. В. Розвиток креативності як показник особистісної зрілості молоді / Світлана Баранова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць. – 2012. – № 3 (29). – С. 24–30.
6. Кохан Л. В. Формуємо креативно-емпатичну особистість / Л. В. Кохан // Вивчаємо українську мову та літературу. – Х. : Основа, 2011. – № 16. – С. 12–16.
7. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. спеціальність: 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Олена Биковська. – К., 2008. – 44 с.
8. Довгань М. Креативна педагогічна освіта як визначальна детермінанта розвитку творчої особистості / Марія Довгань // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – Випуск 24. – С. 38–45.
9. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: Навчальний посібник / В. В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
10. Корнієнко А. В. Організаційно-методичні умови розвитку творчості підлітків у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладах / А. В. Корнієнко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – Випуск 3. – С. 251–257.
11. Педагогічний довідник учителя: в 4 книгах / Упорядник: В. Андрієвська; за заг. ред. С. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Книга 2 (Е–О). – 112 с.
12. Гаврилюк В. Ю. Теоретичні аспекти формування творчої активності старшокласників у позашкільних навчальних закладах у процесі пошукової та дослідницької діяльності / В. Ю. Гаврилюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2010. – Випуск 14, книга 2. – С. 407–415.
13. Тихенко Л. В. Інноваційні освітні процеси в системі позашкільної освіти Сумщини / Лариса Тихенко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – Випуск 15, частина II. – С. 167–171.
14. Шаповал Р. В. Поняття, зміст і сутність позашкільної освіти України / Роман Шаповал // Наше право. – 2011. – № 2, Част. 2. – С. 18–24.

15. Липецький О. П. Формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів / Олександр Липецький // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012 – Випуск 16, книга 2 – С. 185-194.

16. Горшкова О. Г. Формування креативного мислення дитини в позашкільному закладі / О. Г. Горшкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – Випуск 5. – С. 37-40.

17. Яременко Л. Проблеми формування креативності засобами позашкільної діяльності / Лілія Яременко // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Випуск 24. – С. 147-151.

18. Мачуський В. Стан підготовленості педагогів позашкільних навчальних закладів до формування соціальної компетентності учнів / Валерій Мачуський, Анна Корнієнко // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – 2011. – № 3. – С. 11-13.

19. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : Навчальний посібник / Т. І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.

20. Нестерук-Володимирець О. В. Рівний доступ до якісної позашкільної освіти – запорука розвитку творчої і соціально активної особистості / О. В. Нестерук-Володимирець // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – Випуск 3. – С. 307-312.

21. Сологуб А. І. Профільна креативна освіта творчо обдарованих учнів / А. І. Сологуб // Креативна педагогіка. Науково-педагогічне видання. – Вінниця: Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, 2012. – Випуск 6. – С. 114-121.

22. Горский В. А. Система дополнительного образования детей: Концепция лаборатории проблем дополнительного образования детей Института общего среднего образования РАО / В. А. Горский, А. Я. Журкина, Л. Ю. Ляшко, В. В. Усанов // Дополнительное образование. – 2000. – № 1. – С. 6-11.

23. Владимірова А. Л. Естетичне виховання учнів засобами фольклору в позашкільних закладах / А. Л. Владимірова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – 2011. – № 2 (5). – С. 221-226.

References:

1. Diorditsa D. P. Rozvytok kreatyvnosti ta tvorchoi osobystosti uchnia u systemi movno-literaturnoi osvity: Metodychni rekomendatsii / D. P. Diorditsa. – Mykolaiv: OIPPO, 2013. – 79 s.

2. Rozhdestvenskaia N. V. Kreatyvnost: puty razvytyia y trenynhy / N. V. Rozhdestvenskaia, A. V. Tolshyn. – SPb. : Rech, 2006. – 320 s.

3. Bohoiavlenskaia D. B. Psykholohyia tvorcheskykh sposobnostei: Uchebnoe posobyе dlia studentov vuzov / D. B. Bohoiavlenskaia. – M. : Akademyia, 2002. – 318 s.

4. Ostafiichuk T. V. Kreatyvnist yak osnova rozvytku obdarovanoi osobystosti / T. V. Ostafiichuk // Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2010. – Vypusk 3. – S. 179–183.

5. Baranova S. V. Rozvytok kreatyvnosti yak pokaznyk osobystisnoi zrilosti molodi / Svitlana Baranova // Teoretychni i prykladni problemy psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats. – 2012. – # 3 (29). – S. 24–30.

6. Kokhan L. V. Formuiemo kreatyvno-empatychnu osobystist / L. V. Kokhan // Vychaiemo ukrainsku movu ta literaturu. – Kh. : Osnova, 2011. – # 16. – S. 12–16.
7. Bykovska O. V. Teoretyko-metodychni osnovy pozashkilnoi osvity v Ukraini. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora pedahohichnykh nauk. spetsialnist: 13.00.01 – «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» / Olena Bykovska. – K., 2008. – 44 s.
8. Dovhan M. Kreatyvna pedahohichna osvita yak vyznachalna determinanta rozvytku tvorchoi osobystosti / Mariia Dovhan // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna. – Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2008. – Vypusk 24. – S. 38–45.
9. Rybalka V. V. Psykholohiia rozvytku tvorchoi osobystosti: Navchalnyi posibnyk / V. V. Rybalka. – K. : IZMN, 1996. – 236 s.
10. Korniienko A. V. Orhanizatsiino-metodychni umovy rozvytku tvorchosti pidlitkiv u hurtkakh dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva pozashkilnykh navchalnykh zakladakh / A. V. Korniienko // Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2010. – Vypusk 3. – S. 251–257.
11. Pedahohichniy dovidnyk uchytelia: v 4 knykh / Uporiadnyk: V. Andriievska; za zah.red. S. Maksymenka. – K. : Hlavnuk, 2005. – Knyha 2 (E–O). – 112 s.
12. Havryliuk V. Yu. Teoretychni aspekty formuvannia tvorchoi aktyvnosti starshoklasnykiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh u protsesi poshukovoi ta doslidnytskoi diialnosti / V. Yu. Havryliuk // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. Zbirnyk naukovykh prats. – Kamianets-Podilskyi: Vydavets Zvoleiko D. H., 2010. – Vypusk 14, knyha 2. – S. 407-415.
13. Tykhenko L. V. Innovatsiini osviti protsesy v systemi pozashkilnoi osvity Sumshchyny / Larysa Tykhenko // Visnyk Hlukhivskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu. Seriiia: Pedahohichni nauky. – Hlukhiv: HNPU im. O. Dovzhenka, 2010. – Vypusk 15, chastyna II. – S. 167-171.
14. Shapoval R. V. Poniattia, zmist i sutnist pozashkilnoi osvity Ukrainy / Roman Shapoval // Nashe pravo. – 2011. – # 2, chast. 2. – S. 18-24.
15. Lypetskyi O. P. Formuvannia piznavalnoi samostiinosti pidlitkiv u naukovotekhnichnykh hurtkakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv / Oleksandr Lypetskyi // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zbirnyk naukovykh prats. – Kamianets-Podilskyi: Vydavets PP Zvoleiko D. H., 2012 – Vypusk 16, knyha 2 – S. 185-194.
16. Horshkova O. H. Formuvannia kreatyvnoho myslennia dytyny v pozashkilnomu zakladi / O. H. Horshkova // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkoli. – Zaporizhzhia: KPU, 2009. – Vypusk 5. – S. 37-40.
17. Yaremenko L. Problemy formuvannia kreatyvnosti zasobamy pozashkilnoi diialnosti / Liliia Yaremenko // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriiia: Filosofiia, pedahohika, psykholohiia: Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vydavnytstvo NPU im. M. P. Drahomanova, 2012. – Vypusk 24. – S. 147-151.
18. Machuskyi V. Stan pidhotovlenosti pedahohiv pozashkilnykh navchalnykh zakladiv do formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv / Valerii Machuskyi, Anna Korniienko // Nova pedahohichna dumka. Naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2011. – # 3. – S. 11-13.
19. Sushchenko T. I. Pozashkilna pedahohika : Navchalnyi posibnyk / T. I. Sushchenko. – K. : ISDO, 1996. – 144 s.
20. Nesteruk-Volodymyrets O. V. Rivnyi dostup do yakisnoi pozashkilnoi osvity – zaporuka rozvytku tvorchoi i sotsialno aktyvnoi osobystosti / O. V. Nesteruk-Volodymyrets // Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2010. – Vypusk 3. – S. 307-312.

21. Solohub A. I. Profilna kreatyvna osvita tvorcho obdarovanykh uchniv / A. I. Solohub // Kreatyvna pedahohika. Naukovo-pedahohichne vydannia. – Vinnytsia: Akademiia mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky, 2012. – Vypusk 6. – S. 114-121.

22. Horskyi V. A. Systema dopolnytelnoho obrazovanyia detei: Kontseptsyia laboratoryy problem dopolnytelnoho obrazovanyia detei Ynstituta obshcheho sredneho obrazovanyia RAO / V. A. Horskyi, A. Ya. Zhurkyna, L. Yu. Liashko, V. V. Usanov // Dopolnytelnoe obrazovanye. – 2000. – # 1. – S. 6-11.

23. Vladymyrova A. L. Estetychne vykhovannia uchniv zasobamy folkloru v pozashkilnykh zakladakh / A. L. Vladymyrova // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. – 2011. – # 2 (5). – S. 221-226.

Как особое звено образовательно-воспитательной деятельности, внешкольное образование направлено прежде всего на развитие креативности и творческих способностей личности. Наиболее эффективно такие способности проявляются в раннем возрасте. Но для создания нового человеку нужны также и знания, навыки, социальный опыт. Все это призвана формировать общеобразовательная школа, жесткая регламентация деятельности которой – благодаря существующим планам, программам, учебникам и т. д., в значительной степени ограничивает творческое самовыражение личности. Имеющиеся ограничения пытаются компенсировать внешкольные учебные заведения, в которых свободный выбор направлений деятельности личности способствует развитию ее креативности и творческого потенциала. Такие учреждения имеют глубинный потенциал создания креативно-учебной среды, в котором гуманистические ориентиры определяют будущую творческую компетентность детской личности, и способны создавать атмосферу креативности и творчества, которая способствует установлению гармоничного соотношения духовного мира ребенка с окружающей средой.

Ключевые слова: человек, личность, свобода, творчество, внешкольное образование, творчество, креативность, творческие способности.

As a special link educational activity, school education aimed primarily at promoting creativity and creative abilities of the individual. The most effective such powers manifested at an early age. But to create a new man also required knowledge, skills, social experience. Everything is designed to create a comprehensive school, strict norm of which - due to existing plans, programs, textbooks, etc., greatly limits the creative self-expression of the individual. Existing restrictions are trying to compensate for non-school educational institutions in which free choice activities promotes the development of individual creativity and creativity. These institutions have profound potential to create creative and educational environment in which humanistic orientation visionary creative competence child's personality, and the ability to create an atmosphere of creativity and creativity, which facilitates harmonious relationship with the spiritual world of the child's environment.

Key words: people, person, freedom, creativity, school education, creativity, creativity, creativity.